Vladimir Marković

PLIMA RESTITUCIJE U SAVREMENOM SVETU

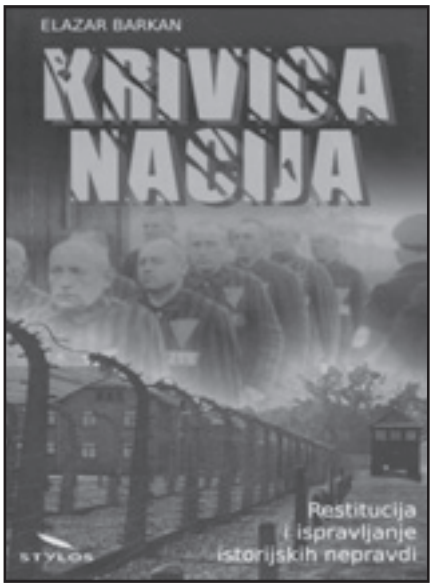

Elazar Barkan, *Krivica nacija, Restitucija i ispravljanje istorijskih nepravdi*, Stylos art, Novi Sad, 2007.

Pre dve godine (2007), u Novom Sadu je prevedena i štampana jedna vrlo ozbiljna, informativna i dokumentarno-naučna, knjiga, obima skoro 500 stranica i u tiražu od samo 500 primeraka. Reč je o knjizi Elazara Barkana *Krivica nacija, Restitucija i ispravljanje istorijskih nepravdi.*

Prvi put je objavljena 2000. godine u SAD, a zatim i u mnogim drugim zemljama. Gotovo svuda gde se pojavila izazvala je priličnu pažnju i različite polemike. Kod nas, međutim, do sada je, sasvim neopravdano, ostala po strani pažnje javnosti i mas medija.

Na poslednjoj strani korica ove knjige stoji i: "Zahtev da se nacije ponašaju moralno i da priznaju istorijske nepravde koje su počinile drugima je fenomen novijeg doba... Od kraja Drugog svetskog rata, a naročito nakon završetka 'Hladnog rata', pitanje morala i pravde zaokuplja sve više pažnje kao političko pitanje. Kao takva, potreba restitucije žrtava postaje značajan deo nacionalnih politika i međunarodne diplomatije..."

Pojam restitucija, naravno, ovde ne obuhvata samo pravno i materijalno obeštećenje žrtava ili njihovih porodica, nego i javno priznanje počinjenih nepravdi prema nedužnoj žrtvi i nanetih patnji, kako njoj tako i njenoj porodici.

Na početku predgovora Elazar Barkan kaže: "Počeo sam da pišem ovu knjigu zato što sam bio fasciniran iznenadnom pojavom slučajeva restitucije širom sveta... Slučajevi restitucije kojima se ja bavim ne uključuju prinudu, nego radije proizlaze iz spremnosti počinilaca da priznaju, i njihovog slobodnog izbora da pruže naknadu svojim žrtvama ili njihovim potomcima... Ispravljanje istorijskih nepravdi u međunarodnom moralu (što autor tačno i pronicljivo uočava), kao novi fenomen, bio je naglašen rascepom među, uglavnom liberalnim i levičarskim zapadnim intelektualcima u prvoj polovini 1999. godine, koji su tradicionalno protiv rata, ali su u velikoj većini podržavali oružanu intervenciju NATO u slučaju Kosova."

Kongres SAD je 1988. godine predložio nacrt zakona pod nazivom Akt o građanskim slobodama, koji je omogućio američkoj vladi da plati kompenzaciju američkim Japancima koji su bili internirani tokom Drugog svetskog rata. Akt je predviđao restituciju u ukupnom iznosu od 1,25 milijardi dolara, svotu koja je, kako je zvanično tvrđeno, bila prihvatljiva kao trošak američke vlade i ujedno zadovoljavajuća za, još uvek, žive žrtve. Inače, poznato je da je tokom rata čak oko 120.000 japanskih civila – američkih državljana (uglavnom sa

zapadne, pacifičke, obale) bilo silom internirano u nešto, po mnogo čemu, nalik na koncentracione logore. I to, da apsurd bude još veći, ne samo muškarci sposobni za vojsku, nego i neboračko stanovništvo: žene, deca, stare osobe... S obzirom na toliki broj, samo po ovom osnovu, nedužnih žrtava, navedena odštetna suma, podeljena na broj 'korisnika', uopšte nije velika.

Navedeni slučaj američkih Japanaca ujedno je, de facto, prekretnica u istoriji restitucije, ne samo u SAD, nego i u čitavom svetu. Taj paket zakona je obuhvatio i izvinjenje i deklaraciju vlade Sjedinjenih Država da istorijske nepravde moraju biti ispravljene, pogotovo s obzirom na ulogu SAD u međunarodnoj politici. Ovaj zakon će postati putokaz za legitimizaciju zahteva za restituciju širom sveta. On je, štaviše, postao model za slučajeve restitucije i za ispravljanje istorijskih nepravdi raznih vrsta.

U drugom delu knjige. "Kolonijalizam i njegove posledice", govori se i o američkim urođenicima (Indijancima), američkim crncima, australijskim Aboridžinima... Tu se, razumljivo, kao integralni deo zahteva za restituciju uključuje potreba hitnih i dodatnih napora na očuvanje specifične kulture, umetnosti, običaja... ovih i ovakvih autohtonih grupa stanovništva širom sveta.

Za nas, Srbe, i uopšte istočnoevropljane, najaktuelnije je šesto poglavlje knjige, pod naslovom "Restitucija u istočnocentralnoj Evropi – Zaslužene i nezaslužene žrtve". Na samom početku sasvim tačno se konstatuje: "Istočnocentralna Evropa je 1910. godine bila oličenje evropskog multikulturalizma. Nacionalizam je predstavljao snažnu silu, ali je isto tako snažnu silu predstavljao i njen etnički mozaik. U sledećih osamdeset godina region je preturio preko glave genocid, etničko čišćenje, revolucije, fašističke i komunističke diktature i dva svetska rata."

Govoreći o sadašnjem – najnovijem, postkomunističko-tranzicionom razdoblju (nakon 1989–1990. godine) bivših komunističkih država sa ovog područja, autor knjige primećuje i: "u većini ovih zemalja nije pokazan neki poseban entuzijazam u pogledu lustracije ili nekog drugog oblika kažnjavanja za zločine iz (ne)davne prošlosti, izuzev ponegde, par ljudi iz vrha komunističke piramide. Mali broj kaznenih mera, kao što su suđenja istočnonemačkim graničarima ili otvaranje dosijea tajne policije, služi kao dokaz toga koliko je pravni sistem bio nespreman i nesposoban da se bavi prošlošću".

Nedugo nakon 5. oktobra 2000. godine u Srbiji je, istina, bio izglasan Zakon o lustraciji, ali, na nesreću, u praksi nije primenjivan. Nažalost, Zakon o restutituciji i dan-danas nemamo.

Opravdane su sumnje da navedenim i drugim oblicima restitucije bogati pojedinci, organizacije i institucije, pa i države, nastoje, pa i uspevaju, da za relativno mali novac pokušavaju da ulepšaju vlastiti imidž. U tom pogledu je i sam autor opravdano dosta oprezan i kritičan prema "bogatom Zapadu", tamošnjim "restitucionalnim filantropima i mecenama". Drugi, pak, tvrde i dokazuju da je ipak bolje da žrtve i njihovi najbliži dobiju barem nešto nego ništa!

Ova opisana "rastuća plima restitutivnosti" u svetu, i pored svih manjkavosti i ograničenja, verovatno (nadajmo se), barem u izvesnoj meri pojačava ionako prilično male izglede Srbije da ipak, u neko dogledno vreme, pokuša da dobije kakvu-takvu odštetu za NATO razaranja i pogibije tokom njihove intervencije. Možda, čak, i za sve pretrpljeno u Drugom, pa i Prvom svetskom ratu. Jer, evo, čak i restitucionalna prava i opravdana odštetna potraživanja iz još ranijih vremena kao da polako, malo po malo, dolaze na dnevni red. Zbog toga moramo i mi uporno pokušavati da idemo tim putem.

Boško Risimović – *U oluji*, 1943.